

MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİDE FARKLI DÜŞÜNCE GELENEKLERİ BAĞLAMINDA ‘MUHAFAZAKÂRLIĞIN DOĞASI’*

Fatih DUMAN¹

Atıf/©: Duman, Fatih (2017). Muhafazakâr İdeolojide Farklı Düşünce Gelenekleri Bağlamında ‘Muhafazakârlığın Doğası’, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 1, Haziran 2017, ss. 15-34

Özet: Muhafazakârlık Batı tarihinin ürünü olan çatışmaların içinde ortaya çıkmış ve bu tarihsellik içinde şekillenmiş modern bir siyasal ideolojidir. Bu çalışma, muhafazakârlık üzerine yapılan metodolojik tartışmaları paranteze alarak, muhafazakârlığı felsefi, toplumsal ve siyasal düzeyde belirli yargılara, inançlara ya da temel argümanlara bağlılık anlamında müstakil bir siyasal ideoloji olarak ele almaktadır. Çalışmada öncelikle muhafazakârlığın ‘insan’, ‘toplum’ ve ‘devlete/siyasete’ ilişkin temel felsefi kabulleri ve bunlardan hareketle savunulan ve uygulamaya konulan toplumsal/politik argümanları kısaca ele alınacaktır. Çalışmanın asli bölümünde ise, muhafazakârlık içerisinde tarihsel süreçte karşımıza çıkan farklı düşünce geleneklerine odaklanılacaktır. Bu bağlamda otoriter Kıta Avrupası muhafazakârlığı, liberal Anglo-Amerikan muhafazakârlığı, paternalist muhafazakârlık ve neo-muhafazakârlık üzerinde durulacaktır. Bu farklı düşünce gelenekleri ve eklemlemeler, tek bir muhafazakârlığın mevcut olmadığını ve muhafazakârlığın değişken doğasını ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel odak noktası, bu farklı düşünce geleneklerinden hareketle muhafazakârlığın doğasına dair eleştirel bir değerlendirme/analiz yapmaktır. Bu değerlendirmeler, kavramın güncelliği ve önemi dikkate alındığında, benzer şekilde Türkiye’deki tartışmalar için de önemli implikasyonlara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlığın Doğası, Muhafazakâr İdeoloji, Muhafazakâr Düşünce Gelenekleri

---

Makale Geliş Tarihi: 17. 04. 2017/ Makale Kabul Tarihi: 30.05.2017

* Bu çalışma, 03-06 Kasım 2016’da Antalya’da düzenlenen Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi’nde (International Strategic Research Congress -ISRC-) sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

¹ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: fatihduman@hitit.edu.tr

'The Nature of Conservatism' in the Context of Different Traditions of Thought in the Conservative Ideology

Citation/©: Duman, Fatih (2017). 'The Nature of Conservatism' in the Context of Different Traditions of Thought in the Conservative Ideology, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 10, Issue 1, June 2017, pp. 15-34

Abstract: Conservatism that emerged in the conflicts of Western history and has been formed in this context is a modern political ideology. This study, laying aside the methodological debate on conservatism, is dealt with conservatism as a separate ideology in the sense of commitment to some basic arguments, assumptions and beliefs at philosophical, social and political level. In this study at first the fundamental philosophical assumptions of conservatism about 'human', 'society', 'the state/politics' and thus promoted and applied social and political arguments will be briefly discussed. In the essential part of the study we will focus on the different traditions of conservative thought encountered in the historical process. In this context, we'll deal with authoritarian continental conservatism, paternalistic conservatism, liberal Anglo-American conservatism, neo-conservatism. These different traditions of thought and articulations reveal the variable nature of conservatism. So there're different kinds of conservatism. The main focus of the study is to make critical analysis of the nature of conservatism in this context. These considerations also bear important implications for similar discussions in Turkey given the actuality and significance of the concept.

Keywords: The Nature of Conservatism, Conservative Ideology, Conservative Traditions of Thought

I. GİRİŞ

Muhafazakârlık Batı siyasal/toplumsal düşünce tarihinin ürettiği ve günümüzde etkili olmaya devam eden en önemli siyasal akımlardan/ideolojilerden birisidir. Kavramın *evrenselci* bir perspektifle insanlık tarihiyle yaşıt bir şekilde anlamlandırılmasını ya da *özgücü* bir yaklaşımla tarihsel olarak belirli bir döneme hapsedilmesini bir kenara bırakacak olursak, asli olarak muhafazakârlık modern Batı tarihinin ürünü olan çatışmaların içinde ortaya çıkmış ve günümüze dek ulaşan bu tarihsellik içinde şekillenmiş modern bir siyasal ideolojidir. Günümüzde gerek Batılı ülkelerde gerekse Türkiye'de '*muhafazakâr*' ya da '*muhafazakârlık*' kavramı, toplumsal ve politik arenanın söylemsel düzeyde temel unsurlarından birisini teşkil etmektedir. Hem siyasal öznelerin (bireyler, gruplar, hareketler ya da partiler) kimlikleri düzeyinde hem de savunulan ve uygulanan kamusal politikaların meşruiyetlerinin inşası

düzeyinde muhafazakârlık, önemini koruyan ve hatta bazı dönemler politik hegemonyanın temel kurucu ideolojilerinden birisi olan bir niteliğe sahiptir. Bu itibarla bu çalışmanın konusu, üzerine çok yazılıp çizilmesine rağmen, güncel önemini en üst düzeyde korumaya devam etmektedir.

Bu çalışmada muhafazakârlık üzerine yapılan metodolojik tartışmaları² ve bu husustaki farklı görüşleri paranteze alıyor ve muhafazakârlığın modern bir siyasal ideoloji olarak tanımlanabileceğini ve temel toplumsal/politik argümanlarının ortaya konulabileceğini kabul ediyoruz. Ancak bu kabul, muhafazakârlık içinde tarihsel süreçte ve farklı coğrafyalarda açığa çıkan birbirinden oldukça ayrılan değişik düşünce geleneklerinin mevcudiyetini reddetmek anlamına gelmiyor. Bu çalışmadaki asli kabulümüze uygun olarak felsefi, toplumsal ve siyasal düzeyde belirli yargılara, inançlara ya da temel argümanlara bağlılık anlamında muhafazakârlığı müstakil bir siyasal ideoloji olarak tanımlamak mümkündür. Buna paralel olarak, tarihsel süreçte karşılaşılan pratik siyasal sorunlara bu temel argümanlardan hareketle cevap veren ya da değerlendirmelerini bu asli kabulleri üzerinden yapan bir '*muhafazakâr siyasal ideoloji*' mevcuttur. Muhafazakârlığın tarihsel ve ülkesel düzeydeki farklılaşmasını paranteze alarak, tespit edebildiği kadarıyla ortak temelleri dikkate alan ve bir tür soyutlamaya dayanan bu kabul, bağımsız bir muhafazakâr siyasal ideolojiden bahsedebilmemiz için kaçınılmaz görünmektedir (Müller, 2006: 359-365). Metodolojik açıdan bakıldığında, muhafazakârlık için daha zor olsa da, benzeri bir soyutlamayı yapmaksızın liberalizm ya da sosyalizm gibi içsel tutarlılığı olan siyasal ideolojilerden de bahsetmek mümkün değildir.

Buradan hareketle çalışmada öncelikle modern bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlığın insan, toplum ve devlete/siyasete ilişkin temel felsefi kabulleri ve bunlardan hareketle savunulan ve uygulamaya konulan toplumsal/politik argümanları kısaca ele alınacaktır. Çalışmanın asli bölümünde ise '*muhafazakâr siyasal ideoloji*' içerisindeki farklı düşünce geleneklerine ve eklemlenmelere odaklanılacaktır. Çünkü ikinci bölümde ortaya koyacağımız siyasal ideoloji olarak muhafazakârlık, tarihsel süreçte farklı eklemlenmelere uğramış ve kendi içinde değişik düşünce geleneklerine bölünmüştür. Muhafazakârlık üst başlığı altında toplanan bu farklı düşünce gelenekleri üzerinden '*muhafazakârlığın doğası*'na dair sonuçlar çıkartılmaya

² Bu tartışmalar hazırlanmakta olan başka bir çalışmamızda derinlemesine bir şekilde ele alınacaktır.

çalışılacak ve çalışmanın temel odak noktası bu değerlendirmeler üzerine kurulacaktır. Bizce temelde Batı tarihselliği üzerine oturan bu değerlendirmeler, kavramın güncelliği ve önemi dikkate alındığında, benzer şekilde Türkiye'deki tartışmalar için de önemli implikasyonlara sahiptir.

II- SİYASAL İDEOLOJİ OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK

Muhafazakârlığı, farklı perspektiflerden hareketle metodolojik düzeyde yapılan tartışmaları paranteze alarak, bağımsız bir siyasal ideoloji olarak kabul edersek, ister kurgusal/rasyonel temellere dayanan doğal hukuk geleneği üzerinden meşrulaştırılsın isterse ampirik felsefi temellerden hareketle savunulsun, belirli temel argümanların kabulüne dayalı bir düşünce sistemi/geleneği olarak tanımlayabiliriz (Huntington, 1957). Bu temel argümanlara ve toplumsal/siyasal çıktılara ulaşmada işlevsel hâle gelen yöntemsel/felsefi araçlar farklılaşsa da, sonuçta muhafazakâr düşüncenin/düşünürlerin ortak temel kabullerinden bahsetmek mümkündür. Bu çerçevede 'İnsan', 'Toplum & Topluluk' ve 'Siyaset & Devlet' şeklinde üçlü bir sınıflama yaparsak, muhafazakârlığın her bir alanda temel felsefi kabullerinin ve bunlara dayalı olarak şekillenen politikalarının mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Muhafazakârlıkta ilk olarak Aydınlanma düşüncesinin '*rasyonel otonom özne*' varsayımına ve insan doğası konusundaki iyimserliğine bir karşı çıkış mevcuttur. Bu hususlarda Kartezyen rasyonalizmden mülhem açıklama biçimlerine eleştirel yaklaşan muhafazakârlık, sınırlı akıl kapasitesiyle '*kusurlu*' ve '*mükemmel olmayan*' bir insan doğası anlayışına dayanmaktadır. İnsan için doğası/fitratı gereği '*saf bir rasyonalite*' mümkün olmadığı gibi, '*otonom bir özne*' de aynı gerekçeyle imkânsızdır. Akla ve akılçılığa yönelik katıksız inancı Aydınlanma'nın kibri olarak değerlendiren muhafazakârlar, ister '*ilk günah doktrini*' gibi dinsel argümanlarla olsun, isterse dine/imana referansta bulunmayan ve insan doğasının ampirik incelenmesine dayanan seküler açıklama tarzlarıyla olsun, aklın/akılçılığın sınırlarına vurgu yapmakta ve buradan hareketle bir tür '*epistemolojik tevazu*'nun savunuculuğunu üstlenmektedirler (Muller, 1997). Bu noktada geniş anlamda epistemoloji ile sosyal ve siyasal argümanları bütünleştiren muhafazakârlara göre, akla yönelik mutlak inanç, toplumsal ve politik düzeydeki düzensizliklerin ve şiddetin de felsefi temelini oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle, rasyonel otonom özne ve kurucu rasyonalizm anlayışından hareketle sağlıklı/istikrarlı bir toplumsal ve siyasal düzen kurulması

mümkün değildir. Aydınlanma düşünürlerince aklın işleyişinin önündeki engeller olarak görülen gelenek, kültür, toplum, duygu, önyargı, din, otorite vb. gibi unsurlar, muhafazakârlar için gerçekte aklın çalışmasının doğal/kaçınılmaz bağlamını oluşturmaktadır. Çünkü muhafazakâr düşünürlere göre, Aydınlanmacıların iddia ettikleri gibi duygulardan, önyargılardan, (iç)güdülerden, tutkularından vb. bağımsız ve bağlamsız bir akıl yürütme mümkün değildir. Bu temel kabullerin/argümanların mantıksal sonucu, yukarıda saydığımız maddi/manevi unsurların tarihsel bilgi üretim sürecinin zorunlu parçası sayıldığı bir epistemolojik perspektif ve insan doğası anlayışıdır.

Muhafazakârlığın Aydınlanma düşünürlerindeki akılcılığa ve bireyciliğe yönelik eleştirileri, sonraki süreçte sosyolojinin de temellerini oluşturacak olan önemli argümanların kabulünü beraberinde getirmiştir. Sosyal teorinin temellerini oluşturan bu düşünceler, atomcu bireyciliğe yönelik eleştiriler ve toplumsal olanın önceliğinin vurgulanması bağlamında ifade edilmiştir. Bireyi geniş anlamda içinde yer aldığı toplumsallık içinde kavrayan bu perspektife göre, aklın işleyişinin bağlamını oluşturan unsurlar (gelenek, duygu, kültür, önyargı vb.) aynı zamanda bireyin kişiliğinin, değerlerinin ve düşüncelerinin de bağlamını oluşturur. Geniş anlamda toplumsal bir ürün olarak kabul edilen bireyin anlaşılması ancak içerisinde yer aldığı kural, kurum ve ilişki tarzlarının çözümlenmesiyle mümkün olabilir. Bu bağlamda toplum(sallık) organik ve karmaşık bir bütünsellik olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, toplum bireylerin mekanik bir toplamını ifade etmez; kökleri tarihin derinliklerinde bulunan ve işlevleri çıplak akılla hemen fark edilemeyen kurumların/kuralların organik ve karmaşık bir bütünlüğünü ifade eder. Toplumun, sözleşme kuramlarından hareketle anlaşılması mümkün olmadığı gibi, analitik ve didaktik amaçlarla bile olsa bireylere ayrıştırılması da mümkün değildir. Toplumsal olan bireysel olana *tarihsel*, *mantıksal* ve *moral* açıdan önceldir. Toplumsal bütünselliği oluşturan unsurlar karşılıklı işlevsel bağımlılık ilişkisi içinde bulunur. Birey ve siyasal iktidar ya da devlet arasında yer alan *ara kurumlar/mekanizmalar*, toplumsal ve siyasal düzen açısından büyük önem taşırlar. Beşeri varoluşun kutsal, rasyonel olmayan ve faydasızmış gibi görünen unsurları gerçekte toplumsal/siyasal düzen için yerine getirdikleri önemli işlevlere sahiptir. Kötülüğün kökeni herhangi bir tikel toplumsal kurumda değil insan doğasındadır. Toplumsal düzen *farklılık*, *hiyerarşi*, *sınıflar*, *rütbelere*, *gruplar* ve *otoriteler* içerir. İnsanlar, nihai ahlaki bir bağlam haricinde, eşit

değildirler. Bu nedenle eşitlik üzerindeki rasyonalist ve devrimci vurgu, toplumsal düzenin altını oyar ve istikrarsızlığa yol açar. Otoritenin meşruluğu soyut hak ya da akıl aksiyomlarından değil, tarihsel ve toplumsal düzende kök salmış olan inançlardan, alışkanlıklardan ve geleneklerden kaynaklanır (Nisbet, 1952; 1986; 2013; Huntington, 1957: 456). Bu temel argümanlar ve her bir argüman için geliştirilmiş olan alt argümanlar tarihsel süreçte muhafazakâr sosyal teorisinin temellerini ve aynı zamanda sosyolojinin ön-tarihini oluşturmuştur.

Muhafazakârlığın insan ve topluma dair temel kabulleri siyaset ve devlete ilişkin argümanlarını ortaya çıkartmaktadır. Bir diğer ifadeyle, siyasetin/devletin nasıl algılanacağı insan doğası ve sosyal teori bağlamındaki kabullerle doğrudan bağlantılıdır. Buna göre muhafazakârlık ortaya çıkış momentini çerçevesinde değerlendirildiğinde görüleceği üzere, politik düzeyde radikalizm ve devrim karşıtlığına dayanmaktadır. Toplumsal ve siyasal düzeni akla dayalı projeler üzerinden dönüştürmeyi hedefleyen radikal siyaset formlarına ve buna eşlik eden devrim düşüncesine karşı olan muhafazakârlık, bu bağlamda siyaseti sınırlı bir etkinlik alanı olarak görmektedir. İnsan doğası ve toplumsala ilişkin kabulleri, muhafazakârları siyasetin belirleyiciliği anlayışına ya da rasyonalist ve radikal siyaset anlayışlarına şiddetle karşı olmaya sevk etmiştir. Buna göre siyaset/devlet rasyonalist ve apriori temellerden hareketle kurgulanacak bir nitelik arz etmez. Siyasal eylem tecrübeye, tarihsel sürekliliğe ve mevcut düzenin toplumsal sınırlarını veri olarak işlemeye dayanmak zorundadır (Özipek, 2004: 117 vd.).

Dolayısıyla bu perspektiften hareketle devletin ya da politik toplumun kökenini ve meşruiyetini açıklamak için kullanılan '*toplum sözleşmesi*' ve '*doğa durumu*' gibi kurgulara da karşı çıkan muhafazakârlara göre özgürlük, sözleşme, irade vb. için öncelikle sağlıklı işleyen bir toplumsal düzenin varlığı ön/zorunlu şarttır (Scruton, 1989: 29-30). Muhafazakârlar bu çerçevede kullanılan rasyonalist kurguları ampirik gerçeklikle uyuşmadığı ve bu itibarla tarih dışı olduğu gerekçesiyle çoğunlukla reddetmektedirler. Bu nedenle muhafazakârlara göre tarihsel sürekliliğin ürünü olan organik toplumsal bütünün '*doğal*' bir parçası olarak görülen devlet/politik toplum, bireysel iradelere dayanan '*yapay*' bir kurum olarak görülemez (Honderich, 1990: 148 vd.).

Bu temellere dayanan muhafazakâr anlayışa göre, teorik olarak ideal bir anayasa ya da sistem mevcut değildir; ampirik gerçeklikte karşımıza çıkan sorunlar ve tarihsel süreçte yaşananların yani tecrübenin/deneyimin oluşturduğu birikim vardır. Siyaset bu tarihsel birikim ve toplumsal çerçeve içinden hareket etmek zorundadır. Bu durumda siyaset radikalizm ya da devrimci dönüşümün taşıyıcılığını yapamaz; tam tersine bu durum toplumsal ve siyasal sonuçları açısından çok tehlikelidir. Dolayısıyla siyaset, tarihsel sürekliliği sağlamayı amaçlayan ve süreç içinde oluşan sorunları çözmeye odaklanan *muhafaza etme, uyarılma, dengeleme, ayarlama, düzeltme* gibi eylemlere indirgenmiş kısmi ve sınırlı bir etkinlik alanıdır (Duman, 2010: 373 vd.). Bu sınırlılık ve kısmiliğin ifadesi olarak 20. yüzyılın önemli muhafazakâr düşünürlerinden olan *Michael Oakeshott*'ın (1975: 42) meşhur cümlelerine müracaat edebiliriz: “Yönetimin görevi vatandaşlarına başka inançlar ve etkinlikler dayatmak, onlara yol gösterip eğitmek, onları başka bir şekilde mutlu etmeye çalışmak, yönlendirmek, eyleme kışkırtmak, yol göstermek veya onların faaliyetlerini herhangi bir çatışma çıkacak şekilde koordine etmek değildir; yönetimin işlevi sadece yönetmektir. Bu, diğer faaliyetlerle bir araya geldiğinde kolayca yozlaşabilecek mevcut durumda vazgeçilmez olan çok özel ve sınırlı bir etkinliktir. Yönetici, görevi oyunun kurallarını uygulamak olan bir hakem veya bir tartışmayı kurallara göre yöneten ama kendisi tartışmaya katılmayan bir başkandır.”

Fransız Devrimi başta olmak üzere sonrasında Sovyet Devrimi'ne benzer gerekçelerle karşı çıkan muhafazakârlar, özünde radikal değişim projelerine karşıdırlar ve mevcut düzen/anlam içinde tedrici/evrimsel bir değişimin savunucusudurlar. Ancak bu noktada muhafazakâr düşüncedeki kısmi ve sınırlı siyaset anlayışının, geniş anlamda siyasal bir proje olarak da düşünülebileceği unutulmamalıdır. Ahmet Çiğdem'in (2001: 37) ifadesiyle, “muhafazakârlığın politik eyleme ve politik eylemin bilgisine duyarsızlığı, onun bir anti-politika olarak değil, bir anti-politik politika olarak kurumsallaşmasını sağlamıştır”. Bir diğer deyişle, bazı yorumcular tarafından muhafazakârlığın sınırlı ve kısmi siyaset anlayışı, gerçekte geniş anlamda siyasal bir projenin ifadesi olarak görülmektedir.

III- MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİDE FARKLI DÜŞÜNCE GELENEKLERİ

Bir siyasal ideoloji olarak insan, toplum ve siyasete dair temel kabullerine yukarıda kısaca değindiğimiz muhafazakârlık, diğer ideolojilerde de olduğu gibi, tek bir biçim ya da forma sahip değildir. Yukarıdaki temel kabulleri bir

şekilde paylaşmakla birlikte, geniş anlamda muhafazakâr düşünce geleneği içinde yer alan ancak birbirinden farklılaşan değişik anlayışlar ve uygulamalar mevcuttur. Aydınlanma Çağı'ndan günümüze gelen süreçte geniş anlamda muhafazakârlık hem zamansal hem de mekânsal düzlemde farklı özellikler taşıyan formlar kazanmıştır (Macridis, 1989; Eccleshall, 1994). Mekânsal olarak bakıldığında *Kıta Avrupası muhafazakârlığı* ve *Anglo-Amerikan muhafazakârlığı* şeklinde bir ayırım yapmak mümkündür. Ancak bu mekânsal ayırım sadece coğrafi ya da ulusal bir farklılaşmaya tekabül etmez; aynı zamanda temel felsefi kabuller, bağlı olunan değerler ve ilkeler bazında da bir farklılaşmaya tekabül eder. Bu itibarla Kıta Avrupası muhafazakârlığı taşıdığı özellikler itibariyle '*otoriter muhafazakârlık*' olarak da adlandırılmaktayken; Anglo-Amerikan muhafazakârlığı da '*liberal muhafazakârlık*' olarak adlandırılabilir. Zamansal olarak bakıldığında ise, Fransız Devrimi'nden günümüze gelen süreçte muhafazakârlık piyasa ekonomisini ve piyasa değerlerini olduğu kadar, müdahaleci politikaları ve reformları da savunabilmiştir. Sınırlı ve liberal bir devlet anlayışıyla olduğu kadar, düzenleyici ve paternalist bir devlet anlayışıyla da uzlaşabilmiştir. Bunun sonucunda tarihsel süreçte '*paternalist muhafazakârlık*' ve '*neo-muhafazakârlık*' şeklinde iki ayrı akım daha oluşmuştur.

A. Otoriter Muhafazakârlık & Kıta Avrupası Muhafazakârlığı

Kıta Avrupası muhafazakârlığı öncelikle Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi'ne gösterilen tepki bağlamında ifadesini bulduğu ve şekillendiği için *Joseph de Maistre*, *Louis de Bonald*, *Barruel* ve *Chateaubriand* gibi tepkici (reactioner) Fransız düşünürlerin görüşlerinde karşımıza çıkmaktadır. Literatürde bu düşünce geleneğini tanımlamak için '*teokratik muhafazakârlık*' yahut '*dini muhafazakârlık*' kavramlaştırmaları da kullanılmaktadır. Bu düşünürler Aydınlanma'yı bir bütün olarak reddeden ve inanç ve itaate geri dönüşü savunan yazarlardır. Aydınlanma ve Fransız Devrimi eleştirilerini bütünüyle dini argümanlara dayandıran düşünürler, kendi savundukları görüşleri de kutsal metinler ve 'Tanrısal irade' üzerinden temellendirirler. Bu itibarla karşı çıkışlarında sofistike bir eleştiri/açıklama getiremeyen düşünürler kategorik bir reddetme tavrı içindedirler. Örneğin 18. yüzyıl felsefesini bütünüyle hükümsüz gören Maistre, Aydınlanma düşüncesi için "Tanrıya karşı isyan", "şeytani bir başkaldırı" vb. gibi ifadeler kullanır (Muller, 1997: 6; Hampson, 1991: 170-172; Lively, 1965: 8-9). Orta Çağ'ın dinsel referans çerçevesine müracaat eden bu anlayış, 'yüce' ve 'zaman/tarih üstü' gördüğü değerlerin/inançların koruyucu alanından

hareket etmektedir. Müzakereye açık olmayan ve tartışma kabul etmeyen inançlar bütününe savunmakta ve bu yolla eleştirel bir perspektifi bütünüyle reddetmekte ve hatta tehlikeli görmektedir.

Aydınlanma'ya derin bir nefret taşıyan Kıta Avrupası muhafazakârları, Fransız Devrimi'ni de tüm toplumsal ve politik sonuçlarıyla birlikte reddetmişlerdir. *Ancien Régime*'den yana olan, geleneksel elitin otoritesini savunan, Orta Çağ'a özlemle bakan, karşı-devrimci ve tepkici bir siyasal tutumu yansıtan Kıta Avrupası muhafazakârları, otoriteyi bir şekilde önemseyen diğer muhafazakâr anlayışlardan farklı olarak, 'otokratik' bir yönetimin savunuculuğunu yapmışlardır. Bu yönüyle 'otoriter muhafazakârlık' olarak adlandırabileceğimiz bir düşünce geleneğinin temsilciliğini yapan Kıta Avrupası muhafazakârları, *Ancien Régime*'in kayıtsız savunuculuğunu üstlenmişlerdir. Örneğin *De Maistre*, monarkın dünyevi otoritesine ve papanın ruhani otoritesine dayanan toplumsal/siyasal düzenin savunusunu yapmaktadır; ona göre iki otoriteye de itaat edilmelidir, aksi taktirde itaat ilkesi bir kez sorgulanmaya başlandığında kaos ve düzensizlik kaçınılmaz çıktı olacaktır (Nisbet, 1997). Otoriter muhafazakârlar Aydınlanma düşünceleriyle bir şekilde ilişkiye girmeyi reddettikleri gibi, liberal demokratik ilkelere yönelik de hiçbir olumlu tavır göstermemektedirler. Öyle ki zalim bir yöneticiye bile itaat yükümlülüğünü savunmaktadırlar. Bu itibarla değişime karşı büyük bir korku ve tedirginlik besleyen otoriter muhafazakârlar, kelimenin tam anlamıyla 'tutucu' ve 'tepkici' bir toplumsal/siyasal yaklaşımı benimsemişlerdir.

Kıta Avrupası'nın otoriter muhafazakârları 19. yüzyıl boyunca hiyerarşik ve otokratik yapıları desteklemeye devam etmiş, hatta 20. yüzyılın ilk yarısında I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Almanya ve İtalya'da muhafazakâr elitler *Mussolini* ve *Hitler*'in yolunu açan, faşizm ve nasyonal sosyalizmi ortaya çıkartan gelişmelere ve hareketlere destek vermişlerdir. Otoriter muhafazakârlık ilk başta gittikçe artan liberal, sosyalist ve milliyetçi düşüncelere rağmen otokratik yönetimlerin savunuculuğunu sürdürmüş, siyasal iktidarların anayasalar ve parlamenter kurumlar vasıtasıyla sınırlandırılmasını reddetmiştir. Ancak tarihsel süreçteki gelişmelerle bazı durumlarda genişletilen oy hakkına dayanarak otoriter rejimlerin farklı formları oluşturulmuştur. Örneğin Fransa'da 1848'de oy hakkının genişletilmesi sonucu *III. Louis Napoleon* başkan olarak seçilmiş ve sonraki süreçte de kendisini destekleyenlere dayanarak imparator ilan edilmiştir. *Bonapartizm* olarak adlandırılan ve otoriterizmi ekonomik refah ve toplumsal

refah taahhüdü ile birleştirerek ‘*plebisiter bir diktatörlük*’ formunu oluşturan bu yeni iktidar tarzı otoriter muhafazakârların desteğini almıştır. 20. yüzyılda Arjantin’in diktatörü (1946-1955) olan *Juan Peron*’a atıfla *Peronizm* adı verilen iktidar formları da itaat, düzen, ulusal birlik gibi benzer otoriter vurgularla popülizmi birleştirmiştir. Bu otoriter rejimler bir tür *muhafazakâr milliyetçi* tarzı da benimsemiş ve otokratik yönetim için halk desteğini seferber eden diktatöryal rejimler kurmuşlardır (Heywood, 2007: 103-105).

Bu noktada otoriter muhafazakârlık ile *faşizm* arasındaki hattın altını da dikkatli bir şekilde çizmek gerekir. Otoriter muhafazakârlığın aşırı ucuna gidildiğinde, faşizmi ya da nasyonal sosyalizmi besleyen bir düşünsel çerçeve ile karşılaşmak mümkün olabilir. Özellikle Alman muhafazakâr düşünce geleneği çerçevesindeki düşünürlere ve argümanlara göz atıldığında, Anglo-Amerikan geleneğinden farklı olarak otoriterlik dozu artmış bir muhafazakârlık ile karşılaşmak mümkündür. Almanya’da muhafazakâr düşüncenin serüveni çok daha karmaşık ve sınıflandırılması güç unsurlar içermekle birlikte, otoriter muhafazakârlık bağlamına daha uygun olduğu söylenebilir.

Alman muhafazakâr düşüncesi hususunda Türkçe literatürde “*Korumacılıktan Totalitarizme Alman Ekolü*” alt başlığını taşıyan “*Muhafazakâr İdeoloji, Din-Siyaset*” adlı bir çalışmanın yazarı olan Hilâl Onur-İnce (2010), bu eserinde Almanya’da muhafazakâr ideolojinin serüvenini “yeni muhafazakâr” ideolojinin yeniden yorumlamaları ve referanslarıyla birlikte bütünsel olarak ele almaktadır. Bu çerçevede Alman muhafazakâr ideoloji geleneğinde çok sayıda düşünürden bahsetmek mümkün olmakla birlikte, hem kendi dönemlerinde etkili olmuş hem de son dönemde Batı siyasetinde özellikle yeni-muhafazakârlar için temel referansları teşkil eden belirli isimler mevcuttur. Onur-İnce’ye göre, bu düşünürlerin hem kendi eserlerindeki izler sürülerek hem de günümüzde onlara yapılan referanslar incelenerek muhafazakârlığın nasıl “*zaman ötesi*” niteliğe büründüğü ve gelişen her yeni koşula nasıl uyarlanabildiği anlaşıldığında, ideolojinin bütünsel karakteri ortaya konulabilecektir. Onur-İnce’nin (2010: 15) ifadesiyle, “Hans Freyer’in halk ve egemenlik ilişkisinde egemene vurgu yapması, Carl Schmitt’in “yabancıya” karşı kolektif düşmanlığı siyasal olanla bütünleşmesi; Martin Heidegger’in aklı reddeden bir itaati ve otoriteye saygıyı savunması, Arnold Gehlen’in insanın “eksik” donanımlı bir varlık olarak güçlü kurumlara ihtiyaç duyduğu görüşü, Leo Strauss’un antikçağ düşüncesine yönelerek, elitizm vurgusuyla, “yeni”-

muhafazakâr ideolojiye referans oluşturması, bu düşünürlerin günümüzde de önem arz ettiklerini göstermektedir". Muhafazakârlığın bir teori olmaktan çok, 'pragmatik bir ideoloji' olduğunu vurgulayan yazarın Alman ekolü çerçevesindeki kapsamlı incelemesinde, ideolojinin korumacılıktan totalitarizme giden süreçteki serüveni ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır (Hilâl Onur-İnce, 2010). Buna göre muhafazakârlık mevcut belli toplumsal, kültürel ve siyasal statükonun korunmasını hedefleyen, pragmatik yönelimli bir siyaset yapma tarzı olmuştur. Yazarın (a.g.e, 339) ifadesiyle, "Muhafazakâr ideologlar... 'toplum' kavramından çok 'halk' kavramını kullanmayı tercih ederler: 'Halk' kavramı, meta-siyasal bir bütünlük olarak 'gerçek gelenekleri ve onların tartışılmazlığını' çağrıştırmaktadır. Ancak bir 'halkın' içinde her zaman farklı, birbiriyle çatışma halinde olan ve çelişkili değer ve gelenek algılamalarının yanı sıra fikir çokluğunun olduğu gerçeği görmezden gelinmektedir."

B. Liberal Muhafazakârlık & Anglo-Amerikan Muhafazakârlığı

Kıta Avrupası muhafazakârlığının karşısına yerleştirilen ve farklılığı vurgulanan *Anglo-Amerikan muhafazakârlığı* ise, otoriter muhafazakârlık ile ortak bazı felsefi temellere sahip olmakla birlikte, geniş anlamda liberal düşünce geleneğiyle sıkı ve yakın bir ilişkiye sahiptir. Özellikle Adam Smith, David Hume, Adam Ferguson, Francis Hutcheson, Thomas Reid, John Millar vb. gibi isimlerin ön plana çıktığı İskoç Aydınlanması düşünce geleneği ile yakın ilişki içinde olan, yahut burada karşımıza çıkan anti-rasyonalist perspektifi bir şekilde paylaşan düşünürler üzerinden şekillenen Anglo-Amerikan muhafazakârlığı çoğunlukla *ampirist*, *evrimci* ve *liberal* bir içeriğe sahiptir.

Literatürde Anglo-Amerikan muhafazakârlığının kurucusu olarak, genellikle İrlanda kökenli İngiliz devlet adamı ve filozof Edmund Burke kabul edilmektedir. Burke'ün bir *Whig* olduğu, Adam Smith'in ahlak ve ekonomideki görüşlerini büyük oranda paylaştığı ve İskoç Aydınlanması düşünürleriyle yakın ilişki içinde bulunduğu hatırlandığında, karşımızda duranın bir tür '*liberal muhafazakâr*' olduğu açıklık kazanacaktır. Bazılarına paradoksal gibi görünebilir ancak genel kabul gören modern muhafazakârlığın kuruculuk payesi verilen Edmund Burke kendi tarihsel dönemi itibarıyla 'liberal' kanatta yer almaktadır. Tabii ki bu radikal ve devrimci bir liberallik değil, muhafazakâr ve evrimci bir liberalliktir. Burke'ün düşüncelerinde temsil edilen liberal muhafazakârlık,

Aydınlanma'nın kurucu rasyonalizmine karşı çıkmakta ancak John Locke'un epistemolojideki ampirist perspektifini kabullenmektedir. Bir diğer ifadeyle, Aydınlanma akli ve akılçılığına hem yöntemsel açıdan hem de toplumsal ve siyasal sonuçları açısından eleştirel yaklaşarak karşı çıkmaktadır ancak özellikle İskoç Aydınlanması düşünürlerinde karşımıza çıkan ampirist kavramsal çerçeveyi de hem bilgi kuramında hem de ahlak kuramında kullanmaktadır. Liberal muhafazakârlığın toplumsal ve siyasal alana dair çıkarımları da bu anti-rasyonalist kavramsal çerçevenin sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özcesi bu düşünce damarı, kategorik ve bütüncül bir Aydınlanma karşıtlığı yapmaz; Aydınlanma içinden hareket ederek Aydınlanma'daki rasyonalist düşünceye karşı çıkar. Bunu gerçekleştirirken kullandığı kavramsal çerçeve (tutku, duyu, içgüdü, önyargı, imgelem, duygu, inanç, gelenek, teamül, alışkanlık vb.) ise evrimci bir muhafazakârlık/liberalizm anlayışını ortaya çıkartır.

Öte yandan bu anlayış Fransız Devrimi'ne şiddetle karşı çıkarken İngiliz ve Amerikan devrimlerini onaylayarak 'ılımlı', 'dengeli' ve parlamenter hükümetten yana bir tavır takınmaktadır. Bu bağlamda 1688 İngiliz Şanlı Devrimi ile iyice yerleşen meşrutî monarşi toplumsal ve siyasal kurumlarıyla birlikte benimsenmekte; geleneksel İngiliz hak ve özgürlük anlayışından hareket eden Amerikan kolonilerinin İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi ve sonuçta gerçekleşen Amerikan devrimi ve bağımsızlığı desteklenmektedir. Ancak bu siyasal değişimlerden ayrılarak tarihte müstesna bir yere konulan Fransız Devrimi gerek düşünsel arka planı gerekse toplumsal ve politik hedefleri açısından rahatsız edici ve tehlikeli görülmektedir. Fransız Devrimi'nin kurucu rasyonalizmden beslenen, tarihsel sürekliliği ve kurumsal yapıyı paranteze alan radikalizmine karşı çıkmaktadır. Sonraki süreçte liberal muhafazakâr düşünce geleneği, Fransız Devrimi'nde önemli bir temsilini bulduğu düşünülen *genel radikal teoriye* karşı olarak konumlandırılmıştır.

Kıta Avrupası muhafazakârlığından farklı olarak liberal muhafazakârlıkta geleneksel toplumsal düzen savunusu ile piyasa ekonomisi savunusu bütünleşmekte ve bu ikisi arasında bir çelişki görülmemektedir. Piyasanın yasalarını doğal yasalar olarak gören ve her türlü iktisadi müdahaleye karşı çıkan Burke, bu bağlamda iktisadi özgürlükler ile genel olarak özgürlük arasında bağlantı kurmaktadır. Otoriter muhafazakârlıktan bütünüyle farklı olarak sınırlı bir siyasal iktidarı savunan liberal muhafazakârlar, geleneksel unsurları iktidarı sınırlayan ve ılımlı hâle getiren mekanizmalar olarak

görmektedir. Klasik liberallerden farklı güdülerle ya da argümanlarla savunsalar da, son kertede karşımızda liberalizm ve muhafazakârlık arasında gerçekleşen bir tür sentez çabası mevcuttur (Duman, 2010). Bu çaba farklı bir perspektiften hareketle, geniş anlamda liberal bir toplumsal/siyasal düzenin muhafazakâr argümanlarla savunusu olarak da okunabilir. Bu savunu kaçınılmaz olarak liberal ve muhafazakâr unsurların iç içe geçtiği bir argümantasyon açığa çıkartmaktadır.

Liberalizm perspektifinden konuya yaklaşıldığında, anti-rasyonalist liberal düşünce geleneği ile liberal muhafazakârlık ya da Anglo-Amerikan muhafazakârlığı arasında bir çakışma olduğu tespiti yapılabilir. Hatta bu çakışmadan dolayı yukarıda bahsi geçen düşünürlerin liberal ya da muhafazakâr olduğuna dair farklı yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin Hayek, Burke'ün muhafazakâr kampa yerleştirildiğini hatta muhafazakârlığın kurucusu olarak kabul edildiğini görse ürpereceğini, tam tersine Burke'ün İskoç Aydınlanması'nı takip eden, anti-rasyonalist düşünce geleneğinde yer alan gerçek bir liberal düşünür olduğunu ileri sürer. Hayek kendisini de dâhil ettiği bu düşünce geleneğinde siyasal çıkarımların Burke tarafından dahiyane bir şekilde yapıldığını ve bu düşünce hattının 'gerçek liberalizm' olduğunu savunur (Hayek, 1996: 35; 2004: 76; Gregg, 2002: 39). Bir diğer örnek olarak David Hume verilebilir. Bazı yorumculara göre David Hume liberalizmin en önemli düşünürlerinden birisidir hatta liberal düşünce geleneğinin kurucusudur. Bunun yanında bazıları da David Hume'u muhafazakâr düşünce geleneği içinde ele almakta ve düşünceleriyle modern muhafazakârlığa büyük katkı yaptığını ileri sürmektedir (Wolin, 1954: Yürüşen, 2013). Bu yorum farklılığı, yukarıda değindiğimiz gibi, anti-rasyonalist perspektifin liberal ve muhafazakâr düşüncedeki ortaklığının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. Paternalist Muhafazakârlık

Hem genel olarak muhafazakârlık hem de Anglo-Amerikan muhafazakârlığı içinde müdahaleci politikaları savunan ve uygulayan "*paternalist muhafazakârlık*" olarak adlandırabileceğimiz bir düşünce geleneği de mevcuttur. İngiltere'de *Benjamin Disraeli*'nin düşünceleri ve politikalarında, *Lord Randolph Churchill*'in Tory refahçı anlayışında ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberalizm ve sosyalizm arasında '*ılımlı orta yol*' ya da '*karma bir sistem*' olarak adlandırılan uygulamalarda karşımıza çıkan paternalist muhafazakârlık için '*tek millet muhafazakârlığı*' kavramı da kullanılmaktadır.

Disraeli'nin döneminden başlayarak artan sanayileşme, kentleşme ve eşitsizlik süreçlerinin İngiltere'yi zenginler ve yoksullar olmak üzere iki ayrı millete bölme tehlikesini öngören ve mevcut düzen için bunun yaratacağı tehdide cevap vermek üzere reformcu ve müdahaleci politikaları uygulamaya koyan tek millet muhafazakârlığı önemli sosyal reformlara imza atmıştır. Alt sınıfların oy hakkı genişletilmiş, çalışma ve barınma koşullarında iyileştirmeler yapılmış, insanlar piyasanın olumsuz sonuçlarına karşı korunmaya çalışılmıştır (Heywood, 2007: 106-109). Devlet paternalist bir perspektifle ekonomik ve sosyal hayata yönelik müdahalelerini arttırmıştır. Ancak bu uygulamaların ardında yatan güdüler, liberal ve sosyalist gelenekte müdahaleyi meşrulaştıran argümanlardan çoğu zaman ayrılmaktadır. Amaç pozitif özgürlüğü arttırmak, hiyerarşiyi yok etmek ya da toplumsal eşitliği sağlamak değildir. Tam tersine hiyerarşinin ve organik toplumsal yapının bozulmasına götürebilecek gelişmeleri devlet müdahalesi yoluyla engellemektir. Bu açıdan muhafazakârların desteklediği paternalist müdahaleci politikalar daha çok kriz dönemlerinde ya da kriz potansiyeli taşıyan ve tehdit algısının arttığı dönemlerde açığa çıkmaktadır.

Muhafazakârlara göre, alt sınıfların sosyalizme ve radikal akımlara kayması mevcut düzen için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Muhafazakârların bu ihtimal bağlamındaki tehdit algısı Edmund Burke'ten beri önemli bir ortak argüman olarak kabul görmekte ve savunulan politikaları yönlendirmektedir. Örneğin Burke'ün Protestan azınlığın İrlanda'daki Katolik çoğunluğa uyguladığı baskılara ve getirilen yasaklara karşı çıkmasının gerekçelerinden birisi de, çoğu alt sınıflardan oluşan bu kitlenin Jakobenizmin etkisi altına girerek radikalleşme tehlikesidir (Duman, 2010: 452-461). Yaşanan gelişmelerin/sorunların alt sınıfların politik radikalleşmesine yol açma ihtimali muhafazakârları kaygılandıran ve bu durumu engelleyecek uygulamaları desteklemelerine yol açan temel itkiyi oluşturmaktadır. Bir diğer ifadeyle, çoğunluğun potansiyel düzensizliğinden duyulan korku, kitlelerin yanlış rehberlik altında radikal hareketlerin dümen suyuna girmesi kaygısı ve benzeri gibi hususlar muhafazakâr paternalist politikaların ardındaki güdüleyicilerdir.

Tarihsel süreçte benzeri müdahaleci politikalar İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Kıta Avrupası'ndan çeşitli ülkelerde Hıristiyan demokrat partiler eliyle de savunulmuştur. Bu süreçte otoriter muhafazakâr görüşlerini bir kenara bırakmaya başlayan Hıristiyan demokrat partiler siyasal demokrasiyi, sosyal reformları ve Anayasal yönetimi desteklemiş; liberal

piyasa fikrine karşı '*sosyal piyasa ekonomisi*' ve Keynezci refah politikalarını uygulamaya koymak istemiştir (Heywood, 2007: 105-110).

D. Neo-Muhafazakârlık & Muhafazakâr Yeni Sağ

Son olarak refah devletinin krizi sonucu 1980'lerde gündeme gelen Yeni Sağ ideoloji içinde önemli bir parçayı oluşturan *Neo-Muhafazakârlıktan* (*muhafazakâr yeni sağ*dan) da kısaca bahsetmek gerekir. Bu süreçte neo-liberalizmin piyasa ekonomisi, iktisadi verimlilik ve bireyci fikirleriyle bütünleşen neo-muhafazakârlığın otorite, gelenek, ulusal kimlik, kanun ve düzen gibi fikirleri ekonomik olarak küçülmüş, siyasal olarak güçlenmiş bir devlet yapısı oluşturulması noktasında ifadesini bulmuştur (Duman, 2006: 145 vd.). Müdahaleler yoluyla büyüyen devlet, gerçekte güçlenmemekte tam tersine hantallaşmakta, verimsizleşmekte ve insanlar nezdindeki değerini de yitirmektedir. Çeşitli krizlere yol açma potansiyeli taşıyan bu durum neo-muhafazakârlara göre toplumsal ve siyasal düzenin sağlıklı işlenmesini riske atmaktadır.

Müdahaleci refah devleti uygulamalarının eleştirisi üzerinde yükselen neo-muhafazakârlığa göre, devlet ve toplum arasındaki sınırların aşırı şekilde aşılması çoğunluk despotizmine, sıradanlaşmaya, tekdüzeliğe, insan doğasına ters bir eşitlik ve özgürlük anlayışına, sınıf çatışmalarının artmasına, siyasal istikrarsızlığa ve ekonomik verimsizliğe yol açmıştır. Refah devleti merkezi devlete bağımlı, asalak, çıkarıcı ve sorumsuz bir yurttaş tipini ortaya çıkartmıştır. Oysa neo-muhafazakâr politikaların amacı tam tersine girişimci, sorumluluk sahibi ve kanunlara saygılı bir yurttaş tipi yaratmaktır.

Refah devleti uygulamalarını sosyalizm ile birleştirerek mahkûm eden neo-muhafazakârlık, geleneksel değer ve ahlaki ilkelerin yeniden canlandırılarak zedelenen kanun, düzen ve disiplinin tekrar tesis edilmesi gerektiğini, bu bağlamda ailenin güçlendirilmesini, cezaların arttırılmasını, ulusal kimlik ve bağların desteklenmesini savunmaktadır. Düzen, istikrar ve süreklilik isteği gibi ilkeleri merkeze alan neo-muhafazakârlara göre, toplumsal düzen ve dengeyi korumak için güçlü bir devlet gereklidir. Ancak devletin topluma sürekli müdahalesi de toplumsal yapıda kendiliğinden açığa çıkan doğal hiyerarşilerin temin ettiği istikrara zarar vermektedir.

Neo-muhafazakârlara göre, toplumsal katılım ve eşitlik yönündeki çabalar devlete taşıyamayacağı bir yük getirmekte ve devletin saygı gösterilmesi

gereken bir otorite sistemi olmasını engellemektedir. Bu bağlamda devleti güçlendirecek otoriter uygulamaların, kanun ve düzenin tesis edilmesi amacıyla destekçisi olabilen neo-muhafazakârlar, uluslararası alanda da diğer devletlere yönelik müdahaleleri benzer gerekçelerle savunmaktadırlar. Bu noktada özellikle Amerika'daki neo-muhafazakârlık, Amerikan müdahaleci dış siyasetini ve emperyal politikalarını desteklemektedir. Bu yönüyle klasik muhafazakârlıktan farklılaşan neo-muhafazakârlık dar milliyetçi bir perspektife yönelmektedir. Ancak bu süreçte neo-muhafazakârlığa eleştirel yaklaşan ve ondan ayrılan '*geleneksel muhafazakârlık*', '*klasik muhafazakârlık*' yahut '*paleo-muhafazakârlık*' gibi kavramlarla anılan muhafazakâr düşünce geleneklerinin de varlığını devam ettirdiğini unutmamak gerekir. Hatta bu akımlarla neo-muhafazakârlar arasında 'gerçek' muhafazakârlığın doğası ve pratiği üzerinden ciddi tartışmalar gerçekleşmiştir.

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME: 'MUHAFAZAKÂRLIĞIN DOĞASI'

Yukarıda da değindiğimiz gibi, metodolojik düzeyde bakıldığında, muhafazakârlık kavramsal olarak tanımlanmasından içeriğinin neleri kapsadığına kadar çok farklı perspektiflerden hareketle ele alınabilen değişik referans çerçevelerine sahiptir. Bu bağlamdaki tartışmaları paranteze alarak muhafazakârlığa bir siyasal ideoloji olarak baktığımızda da zamansal ve mekânsal olarak farklılaşmış bir düşünsel çerçeve ile karşılaşmaktayız. Yukarıda kısaca değindiğimiz muhafazakâr ideoloji içerisinde yer alan farklı düşünce geleneklerini bir bütün olarak düşündüğümüzde, öncelikle muhafazakârlığın bu '*değişken doğası*'nın altını çizebiliriz. Muhafazakârlık bazı ortak felsefi temel kabullerden hareket etmekle birlikte, ciddi anlamda birbirinden farklılaşan değişik düşünce geleneklerine sahiptir. Kısacası tek bir muhafazakârlık mevcut değildir. Kıta Avrupası ve Anglo-Amerikan muhafazakâr düşünce geleneği arasındaki farklılaşma, bir diğer ifadeyle Fransız-Alman ve İngiliz muhafazakâr düşünce gelenekleri arasındaki gerilimler ciddi bir bölünmeye işaret etmektedir. Bir başka açıdan baktığımızda muhafazakârlığın otoriter, liberal, paternalist ve hatta Alman geleneğinde karşımıza çıktığı üzere totalitarizme giden ve faşizme yaklaşan versiyonlarından bahsetmek mümkündür. Bunların yanında daha durumsal şekilde tanımlanan pragmatik ve usuli bir muhafazakârlık anlayışı olduğu gibi, daha özsel tanımlanan farklı muhafazakârlık anlayışları da mevcuttur.

Geniş anlamda muhafazakâr ideoloji içerisinde karşımıza çıkan bu farklı düşünce geleneklerini dikkate almaksızın yahut bu farklılaşmanın bilincinde olmaksızın, muhafazakârlık üzerine genel bir değerlendirme yapmak mümkün görünmemektedir. Türkiye’de muhafazakârlık üzerine yapılan bazı genellemeler, bu farklılaşmayı hiçbir şekilde göz önüne almaksızın yapılmakta ve bu itibarla da kısmi ve taraflı analizlere temel oluşturmaktadır. Örneğin sadece Anglo-Amerikan muhafazakârlığı üzerinden ya da liberal muhafazakârlık üzerinden genel bir sonuca varılmaya çalışılmakta yahut Kıta Avrupası muhafazakârlığı ya da otoriter muhafazakârlık üzerinden kestirme genelleyici yorumlar yapılmaktadır. Resmin bütünü görmeyen yorumlar muhafazakârlığa ilişkin olarak ya kendi ön kabullerini yansıtmakta ya da olması gerekene dair bir müdahaleyi amaçlamaktadır. Örneğin liberal muhafazakârlık üzerinden yapılan okumalar, Türkiye’deki muhafazakârların otoriter ve hatta totalitarizme varabilecek eğilimlerinin analiz edilmesinde ya da anlamlandırılmasında eksik kalmaktadır. Sürekli olarak muhafazakârlığın özündeki, sanki kaçınılmaz bir zorunlulukmuş gibi görülen, otoriterliğe vurgu yapan yorumlar ise muhafazakârlık içindeki değişimleri, farklılaşmayı, liberalleşmeyi ya da demokrasiyle olan eklemlenmeleri anlamlandırmakta eksik kalmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse muhafazakârlık, tarihsel süreçte aldığı formlar dikkate alındığında görülebileceği gibi, otoriterlik dozu gittikçe artan bir düzlemde de yer alabilir tam tersine kısmen otoriterlik içermekle birlikte liberal özgürlük anlayışı ile bütünleşen bir düzlemde de şekillenebilir. Bir diğer açıdan farklılıkları yok sayan bütüncül kimlikler üzerinden şekillenen iktidar yapılarını da destekleyebilir, temel iktidar formlarını korumakla birlikte çoğulcu bir yapıyı sürdürmenin aracı da olabilir. Bu farklı ihtimallerin mevcudiyeti muhafazakârlığın doğasına ve işleyişine ilişkin sorulara kesin, mutlak ve değişmez cevaplar vermeyi engellemektedir. Buradan hareketle tarihsel bağlamları açısından düşündüğümüzde, karşımızda kendisini sürekli değiştirebilen ‘*esnek bir ideoloji*’nin olduğunu söylemek mümkündür.

Muhafazakârlık bu geniş yelpaze içinde farklı tonlar kazanarak açığa çıkabilir ancak yine de bu şekillenmenin yukarıda değindiğimiz bazı ortak felsefi temellerin oluşturduğu çerçeve içinde gerçekleşeceğini de unutmamak gerekir. Dolayısıyla *düzen*, *otorite*, *gelenek*, *mülkiyet*, *ahlak*, *hiyerarşi*, *ölçülülük*, *tedricilik* vb. gibi temel kayıtlar bağlamında açığa çıkan bir

farklılaşmadan bahsettiğimizin altı tekrar çizilmelidir. Ancak bu kayıtların kabulü de bize net bir muhafazakârlık anlatısı sunmaz. ‘*Muhafaza edilmesi gereken*’ şeylerin neler olduğunu sıralamak, doğrudan bunların doğasını bize sunmadığı gibi, hangi politikalar üzerinden bu korumanın gerçekleştirileceğini de belirlemez. Örneğin geleneğin korunması, ‘*gelenek*’ içindeki egemen ve bastırılmış unsurlar arasındaki mücadeleyi göz ardı ettiği gibi, onu şimdiki zamanın gerekliliklerine göre yeniden şekillendirmeyi ve rasyonalize etmeyi de içerir. Aynı akıl yürütmeyi tarih, otorite, hiyerarşi, ahlak, düzen vb. gibi kavramların her biri üzerinden yapabiliriz. Aynı zamanda ‘*muhafaza edilmesi gereken*’ şeylerin sıralanması, yukarıda değindiğimiz gibi, bunların korunmasında ne tür politikaların uygulanacağını da bize söylemez. Bu durum muhafazakârlığın önüne geniş bir yorum ve farklı hareket/ittifak ihtimallerini koyar. Tarihsel sürece bakıldığında göreceğimiz üzere, bu çerçevede evrimsel gelişimin tedriciliği üzerinden ihtiyatlı bir politika da izlenebilir; korunması gerekenlerin tehditlere karşı savunulmasının aciliyetinden hareketle ‘*devrimci bir muhafazakârlık*’ yorumu da gündeme gelebilir.

Bu noktada diğer siyasal ideolojiler ile olan etkileşimine bakıldığında denilebilir ki, muhafazakârlık ne kadar liberal düşünce ile sentezlense de, bireyciliğe ve onun toplumsal/siyasal sonuçlarına karşı olan eleştirilerini/şerhlerini taşımaya devam edecektir. Tüm bunları bıraktığı durumda ise, artık karşımızda muhafazakârlık değil liberalizm var demektir. Bu nedenle iki ayrı ideoloji var olduğu sürece, zikrettiğimiz farklılıklar karşımıza çıkacaktır. Bu durum çeşitli politika alanlarında farklılaşmayı gündeme getirdiğinde, ne kadar liberallik taşısın da son kertede muhafazakâr bir ideolojinin içinden konuşulduğu/eylendiği fark edilecektir. Bu tür eklemlemeler ortak düşmanlar söz konusu olduğunda daha rahat işleyecek ancak paylaşılan tehlike algısı ortadan kalktığında potansiyel gerilim noktaları aktif hâle gelecektir. Bu nedenle ideolojiler arası eklemlemeleri değerlendirirken, *yapısal* olan ile *konjonktürel* olan arasındaki gerilimli ilişkileri iyi analiz etmek de elzemdir. Çünkü tarihsel sürece bakıldığında muhafazakârlığın diğer siyasal ideolojiler ile bazıları uzun süreli bile olsa, yine de geçici olan ittifaklara ya da uzlaşmalara girdiği görülebilir. Dolayısıyla muhafazakârlık bağlamındaki ittifaklar belirli uzlaşımına dayansa da aynı zamanda, uygun koşullarda aktif hâle gelebilecek olan potansiyel çatışma kaynaklarıdır.

Sonuç olarak yukarıda söylenenleri soyut bir düzlemde değerlendirmek de doğru değildir. İdeolojinin taşıyıcılığını yapan kitleler ve aydınların/yöneticilerin toplumsal konumlarının da, açığa çıkacak muhafazakâr anlayışın argümanlarını ve çerçevesini doğrudan ya da dolaylı şekilde etkileyeceği unutulmamalıdır. Bu noktada muhafazakâr Burke'ün Fransız Devrimi'ni analiz ederken kullandığı siyasal sosyolojik yöntemi ve muhafazakârlığın soyut ve teorik olana karşı somut ve pratik olanı öncelemesini, muhafazakâr ideolojinin kendisine de uygulayabiliriz. Bu durumda düşünsel taşıyıcıların ve toplumsal tabanın nitelikleri, örgütlenme tarzları, geniş anlamda öznelerin iktisadi ve toplumsal konumları/statüleri, muhalefette ya da iktidarda olmaları yahut geniş anlamda iktidarla olan ilişkileri, girdikleri toplumsal ve politik ittifaklar vb. gibi unsurların her biri, duruma göre değişen farklı ağırlıklarda, muhafazakârlık olarak sunulan çerçeveyi etkileyecektir. Bu açıdan muhafazakâr düşüncedeki tarihsel değişim ve dönüşümde yukarıda sayılan unsurlardaki farklılaşmanın da etkisinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu değerlendirme tarzı muhafazakârlığın değişken doğasını, değişen tarihsel koşulların yol açtığı bağlamlarda anlamlandırmanın daha açıklayıcı olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bir diğer deyişle muhafazakârlığın muhafaza etme duyarlılığı taşıdığı alanlar kavramsal olarak aynı kelimelerle adlandırılmakla birlikte, düşüncenin içeriği ve toplumsal/siyasal düzeydeki somutlaşması her tarihsel dönemin geniş anlamda kendi bağlamı içinde şekillenmektedir. Kısaca belirtecek olursak, muhafazakârlığı esnek yorumlara açan ve değişken kılan farklı zaman ve mekânlarda her bir *status quo*'ya göre aldığı tarihsel formdur.

KAYNAKÇA

- ÇİĞDEM, Ahmet. (2001), *Taşra Epiği*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- DUMAN, Fatih. (2010), *Edmund Burke: Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına*, Ankara: Liberte Yayınları.
- DUMAN, Fatih. (2006), "Modern Siyasal İdeolojiler", içinde, Ed. Tevfik Erdem, *Feodaliteden Küreselleşmeye -Temel Kavram ve Süreçler-*, Ankara: Lotus Yayınları, s. 111-160.
- ECCLESHALL, Robert. (1994), *Political Ideologies*, 2. Baskı, London & New York: Routledge.
- GREGG, Samuel. (2002), "A New Name for an Old Whig", *Policy*, Cilt 18, No. 1, Güz, s. 39-45.
- HAMPSON, Norman. (1991), *Aydınlanma Çağı*, çev. Jale Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- HAYEK, Friedrich A. (1996), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük*, çev. Atilla Yayla, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HAYEK, Friedrich A. (2004), "Niçin Muhafazakâr Değilim?", çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce*, Sayı 34, Bahar, s. 73-84.

- HEYWOOD, Andrew. (2007), *Siyasi İdeolojiler*, Ankara: Adres Yayınları.
- HONDERICH, Ted. (1990), *Conservatism*, Westview Press: Boulder & San Francisco.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1957), "Conservatism As An Ideology", *The American Political Science Review*, Vol. 51, no. 2, s. 454-473.
- LIVELY, Jack. (ed.) (1965), "Introduction", Joseph de Maistre, *The Works of Joseph de Maistre*, New York & London: The Macmillan Company, s. 1-45.
- MACRIDIS, Roy C. (1989), *Contemporary Political Ideologies -Movements and Regimes-*, Glenview: Scott, Foresman.
- MULLER, Jerry Z. (ed.), (1997), "Introduction: What is Conservative Social and Political Thought?", *Conservatism -An Anthology of Social and Political Thought From David Hume to the Present*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press. s. 3-31.
- MÜLLER, Jen-Werner. (2006), "Comprehending Conservatism: A New Framework for Analysis", *Journal of Political Ideologies*, 11 (3), October.
- NISBET, Robert. (1952), "Conservatism and Sociology", *The American Journal of Sociology*, Volume 58, Number 2, s. 167-175.
- NISBET, Robert. (1986), *Conservatism -Dream and Reality-*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- NISBET, Robert. (1997), "Muhafazakârlık", çev. Erol Mutlu, der. Tom Bottomore-Robert Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ankara: Ayraç Yayınevi, s. 93-127.
- NISBET, Robert. (2013), *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- OAKESHOTT, Michael. (1975), "On Being Conservative", *Ideologies of Politics*, ed: Anthony de Crespigny ve Jeremy Cronin, London & New York: Oxford University Press, s. 23-51.
- ONUR-İNCE, Hilal. (2010), *Muhafazakâr İdeoloji, Din-Siyaset (Korumacılıktan Totalitarizme Alman Ekolü)*, İstanbul: Alan Yayınları.
- ÖZİPEK, Bekir Berat. (2004), *Muhafazakârlık -Akıl Toplum Siyaset-*, Ankara: Liberte Yayınları.
- SCRUTON, Roger. (1989), *The Meaning of Conservatism*, London: Macmillan Press, 2. Baskı.
- WOLIN, Sheldon. (1954), "Hume and Conservatism", *The American Political Science Review*, Vol. 48, No. 4, s. 999-1016.
- YÜRÜŞEN, Melih. (2013), *İnsan Doğası Sosyal Düzen & Değişim -David Hume'un Sosyal ve Siyasal Felsefesi-*, Ankara: Liberte Yayınları.